

Секція А5 Професійна освіта	
УДК 378:355.092.4]:159.9	
Дата першого надходження статті до видання	2026-06-30
Дата прийняття статті до друку після рецензування	2026-07-30
Дата публікації/оприлюднення	2026-07-30

Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів запасу до організації психологічної підтримки особового складу ввіреного підрозділу в закладах вищої освіти України

Зорій Ярослав Богданович

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри спорту та фітнесу
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна
y.zoriy@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4397-764X>

Богатирець Валентина Вікторівна

кандидат політичних наук, доцент
доцент кафедри сучасних іноземних мов та перекладу
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
y.bohatyrets@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6291-5180>

Анотація. Мета дослідження. Обґрунтувати педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів запасу до організації психологічної підтримки особового складу ввіреного підрозділу в процесі військової підготовки в закладах вищої освіти України. **Методи дослідження.** Застосовано теоретичний аналіз, систематизацію та узагальнення вітчизняних і зарубіжних наукових джерел з військової педагогіки та психології стресостійкості; порівняльний аналіз умов підготовки офіцерів запасу і курсантів вищих військових навчальних закладів; метод моделювання педагогічних умов та їхніх компонентів. **Основні результати.** Виявлено, що підготовка офіцера запасу відрізняється від підготовки кадрового офіцера скороченим навчальним часом у форматі «військового дня», паралельним здобуттям цивільної й військової освіти, неоднорідною мотивацією контингенту та слабшою матеріально-технічною базою кафедр. Обґрунтовано чотири взаємопов'язані педагогічні умови – мотиваційно-ціннісну, змістово-технологічну, практико-орієнтовану, організаційно-методичну, – розкрито механізми їх упровадження, очікувані результати й типові труднощі реалізації в умовах браку часу. Проаналізовано міжнародний досвід дослідження стресостійкості військовослужбовців і резервістів (Литва, Швейцарія, Канада, США), який підтверджує, що готовність до психологічної підтримки персоналу піддається цілеспрямованому формуванню. Запропоновано критерії – мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний – та чотири рівні готовності. **Наукова новизна.** Уперше педагогічні умови готовності до організації психологічної підтримки персоналу обґрунтовано саме для контингенту офіцерів запасу цивільних закладів вищої освіти, а не курсантів вищих військових навчальних закладів; результати вітчизняних досліджень зіставлено з міжнародним емпіричним доробком у сфері стресостійкості військовослужбовців. **Практичне значення.** Результати можуть бути використані

військовими кафедрами й факультетами військової підготовки закладів вищої освіти України для вдосконалення програм підготовки офіцерів запасу, розроблення навчально-методичних матеріалів і критеріїв діагностування готовності.

Ключові слова: офіцери запасу, психологічна підтримка персоналу, психологічне забезпечення, педагогічні умови, військова підготовка, заклад вищої освіти, тактичний рівень, готовність до професійної діяльності.

Pedagogical Conditions for Developing Future Reserve Officers' Readiness to Organise Psychological Support for Unit Personnel at Higher Education Institutions of Ukraine

Yaroslav Bogdanovich Zoriy

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Professor, Department of Sports and Fitness
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Chernivtsi, Ukraine
y.zoriy@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4397-764X>

Valentina Viktorivna Bogatyrets

Ph.D. in Political Science, Associate Professor
Associate Professor in the Department of
Modern Foreign Languages and Translation
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
v.bohatyrets@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6291-5180>

Abstract. Purpose. To conceptualise and substantiate a system of pedagogical conditions tailored to prepare future reserve officers for managing personnel psychological support during military training at civilian higher education institutions in Ukraine.

Methods. The study combined theoretical analysis, synthesis, and comparative evaluation of Ukrainian military-pedagogical scholarship alongside international empirical research on military stress resilience (from Switzerland, Canada, Lithuania, and the USA). Comparative structural modelling was applied to account for the specific training environments of civilian military departments and to design the pedagogical framework alongside its evaluation metrics.

Findings. Preparing reserve officers within civilian universities faces a unique structural barrier: the 'military day' format (one day per week over one to two years). This temporal constraint, compounded by diverse student backgrounds and limited campus resources, makes directly adopting traditional military academy models ineffective. To bridge this gap, an integrated four-part pedagogical framework was developed:

Motivational-value: Aligns personal career goals with military leadership duties and stress management ethics.

Content-technological: Blends concise theoretical modules with targeted psychological techniques adapted for short instructional windows.

Practice-oriented: Emphasises scenario-based exercise routines and practical situational problem-solving.

Organizational-methodological: Structures time-efficient delivery, instructor support, and resource allocation.

Each element outlines specific operational mechanisms, expected learning outcomes, and temporal constraints. Furthermore, four diagnostic readiness tiers (low, medium,

sufficient, high) were established alongside a critical analysis comparing subjective self-report evaluations with physiological markers of stress.

Originality. This study addresses a distinct gap in military pedagogy by shifting the research focus away from traditional multi-year academy immersion to the specific structural constraints of reserve officer training at civilian universities. It establishes an evidence-based framework tailored to the 'military day' model while integrating Ukrainian field experience with international empirical findings on stress resilience.

Practical implications. These findings have direct practical implications for university military departments, offering an evidence-based roadmap to modernise reserve officer curricula, build scenario-based case study banks, and deploy objective diagnostic tools prior to mobilisation.

Keywords: reserve officers, psychological support of personnel, pedagogical conditions, military training, higher education institutions, tactical level, professional readiness, stress resilience, military pedagogy, officer training design.

ВСТУП

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України суттєво актуалізувала потребу в підготовленому командному складі тактичної ланки, здатному не лише керувати підрозділом у бою, а й організовувати заходи психологічної підтримки (психологічного забезпечення) особового складу в умовах бойової діяльності. Значну частку такого командного резерву формують офіцери запасу, які проходять військову підготовку без відриву від здобуття цивільної вищої освіти на військових кафедрах і факультетах військової підготовки закладів вищої освіти (ЗВО) України. На відміну від курсантів вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), студенти - майбутні офіцери запасу, опановують військово-професійні компетентності в стисненому режимі методом «військового дня» протягом одного-двох років, що створює додаткові суперечності між обсягом програми підготовки та часом, відведеним на її засвоєння.

Зазначена проблема ускладнюється тим, що за даними аналізу наукових праць і практичного досвіду викладацького складу ВВНЗ та військових навчальних підрозділів (ВНП) ЗВО, у процесі військової підготовки громадян України за програмою офіцерів запасу й досі неналежною мірою враховуються такі детермінанти, як трансформація способу комплектування військових формувань, імплементація стандартів країн-членів НАТО у військовій сфері та накопичений досвід ведення бойових дій [2]. Окремої гостроти ця проблема набуває саме щодо підготовки з організації психологічної підтримки персоналу, оскільки формування відповідних компетентностей традиційно вважається таким, що потребує тривалої практики й безпосереднього занурення в службове середовище, ресурсу, якого програма підготовки офіцера запасу априорі не може надати в повному обсязі.

Зазначена специфіка вимагає окремого наукового осмислення педагогічних умов формування готовності саме цієї категорії майбутніх офіцерів до організації психологічної підтримки особового складу ввіреного підрозділу, оскільки пряме перенесення моделей підготовки, розроблених для курсантів ВВНЗ, на систему підготовки офіцерів запасу в ЗВО є методологічно необґрунтованим і, як показує практика, малоефективним [2; 3].

Актуальність проблеми. Особливої актуальності окреслена проблема набуває з огляду на те, що значна частина випускників військових кафедр після завершення навчання не пов'язує подальше життя зі службою в Збройних Силах України на постійній основі, а розглядає здобуте військове звання переважно як формальність [2, с. 162]. Це ставить перед системою підготовки подвійне завдання: з одного боку, сформувати достатній рівень практичної готовності до виконання функцій з організації

психологічної підтримки персоналу на випадок мобілізації чи вступу на військову службу за контрактом, а з іншого, зробити це в умовах, коли значна частина контингенту не має стійкої довгострокової мотивації до глибокого засвоєння відповідних компетентностей. Розв'язання цього подвійного завдання можливе лише за умови цілеспрямованого педагогічного проєктування освітнього процесу, що й зумовлює структуру подальшого викладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретико-методологічні засади підготовки офіцерів тактичного рівня з організації психологічної підтримки (психологічного забезпечення) персоналу висвітлено в дослідженні І. Романюка [7], у якому обґрунтовано педагогічну концепцію формування готовності таких офіцерів, що охоплює теоретичний, методологічний і технологічний аспекти та визначає перелік ключових професійних компетентностей, від організації соціально-психологічного діагностування особового складу до участі в заходах реадаптації й реінтеграції військовослужбовців до виконання бойових (або службово-бойових) завдань.

Загальні проблеми функціонування системи підготовки офіцерів запасу ґрунтовно проаналізовано М. Кас'яненком [2], який на основі узагальнення значного масиву наукових джерел довів наявність суперечностей між традиційним змістом і методами підготовки резерву та реальними потребами військових формувань, а також аргументовано підтримав позицію С. Морозова щодо необхідності створення на військових кафедрах комплексу організаційно-педагогічних умов, що забезпечують максимальне наближення змісту навчання до майбутньої професійної діяльності [2, с. 165; 5]. Педагогічну проблематику вдосконалення підготовки офіцерів запасу як цілісного процесу розкрито в працях Ю. Медвідь [3; 4], яка окремо дослідила чинники, що не враховуються в нині діючій системі підготовки (перехід на контрактне комплектування, стандарти НАТО, бойовий досвід), а в межах дисертаційного дослідження обґрунтувала модель формування готовності майбутніх офіцерів запасу до службово-бойової діяльності [4].

Зарубіжний досвід підготовки офіцерів запасу (резерву) у провідних країнах світу, зокрема країнах-членах НАТО, узагальнено Я. Зорієм [1], який здійснив історико-методологічний аналіз систем підготовки та перепідготовки офіцерського резерву, підтвердивши доцільність адаптації окремих елементів цього досвіду до вітчизняних умов з урахуванням специфіки бойових дій на сході України. У подальших працях автор розширив предмет дослідження, висвітливши суміжні аспекти окресленої проблематики: фізичну підготовленість офіцера як чинник ефективності організації психологічної підтримки особового складу [14], а також педагогічні засади розвитку стресостійкості та поетапного формування готовності майбутніх офіцерів запасу до психологічного супроводу особового складу: мотиваційно-орієнтаційний, когнітивно-навчальний, практично-діяльнісний і рефлексивно-корекційний етапи [15]. Зазначене дослідження є одним із небагатьох, що безпосередньо поєднує проблематику психологічної підтримки персоналу саме з контингентом майбутніх офіцерів запасу, і його висновки істотно узгоджуються з педагогічними умовами, обґрунтованими в цій статті.

Питання психологічного стану та рівня психічного здоров'я військовослужбовців як предмет діяльності офіцера з організації психологічної підтримки розглянуто В. Стасюком [8], який акцентував увагу на морально-психологічному стані як складовій, що потребує цілеспрямованого формування психологічної готовності й підготовленості військовослужбовців ще на етапі навчання. Прикладні методичні засади психологічної допомоги військовослужбовцям та психологічного вивчення особового складу викладено в колективних працях за редакцією В. Осьодла [9] та в методичному

посібнику О. Кокуна зі співавторами [10], що є базовим інструментарієм для змістового наповнення відповідних навчальних дисциплін.

Управлінський аспект діяльності офіцера, що поєднує функції командира підрозділу з функціями організації психологічної підтримки персоналу, узагальнено Р. Торчевським у контексті сучасних психолого-педагогічних досліджень управлінської культури офіцерів Збройних Сил України [11]. Загальні тенденції розвитку системи вищої військової освіти України та за кордоном висвітлено в дослідженнях В. Марценківського [12] і С. Полторака [13], які, серед іншого, порушують питання інтеграції вітчизняної системи підготовки офіцерських кадрів (зокрема офіцерів запасу) до стандартів НАТО.

Виділення невирішеної частини проблеми.

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що проблема формування готовності саме офіцерів запасу, тобто студентів військових кафедр (факультетів військової підготовки) цивільних ЗВО, до організації психологічної підтримки особового складу ввіреного підрозділу не була предметом окремого системного дослідження на перетині цих двох напрямів наукового пошуку, що й зумовлює актуальність цієї статті.

Ширший міжнародний контекст цієї проблематики формують дослідження резервістів і курсантів в інших країнах. На вибірці 337 резервістів литовської армії показано, що психологічна стійкість (resilience) впливає на сприйняту військову компетентність після зборів прямо і опосередковано – через самоефективність [16], а в подальшому дослідженні та сама група авторів довела, що рівень стійкості визначає намір резервіста залишатися в активному резерві [17]. Швейцарські дослідники з Військової академії при ЕТН Zurich експериментально підтвердили: коротка тренінгова програма розвитку стійкості знижує гормональну реакцію на стрес і підвищує позитивний афект у курсантів-офіцерів під час інтенсивних військових навчань [18]. Канадські науковці ідентифікували ключові характеристики тренінгових програм із психічного здоров'я та стресостійкості, яким військовослужбовці надають найбільший пріоритет, зокрема: часову тривалість, організаційно-методичний формат і рівень кваліфікації інструкторського складу [19]; тоді як масштабне вибірково-контрольоване дослідження, виконане в межах програми Міністерства оборони США, продемонструвало високу ефективність тренінгових програм, побудованих на засадах терапії прийняття та відповідальності для профілактики психологічних розладів у військових [20].

Вищезазначені праці засвідчують загальну тенденцію: стресостійкість та готовність до надання психологічної підтримки не формуються спонтанно навіть у збройних силах із багаторічною традицією підготовки військово-навчального резерву. Усюди цей процес потребує цілеспрямованого педагогічного впливу, що беззаперечно підтверджує актуальність і доцільність педагогічних умов, обґрунтованих у цьому дослідженні.

Мета статті – обґрунтувати й розкрити педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів запасу до організації психологічної підтримки особового складу ввіреного підрозділу в процесі військової підготовки в закладах вищої освіти України.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: уперше обґрунтовано й системно розкрито педагогічні умови формування готовності до організації психологічної підтримки персоналу саме для контингенту офіцерів запасу, які здобувають військову підготовку на військових кафедрах (факультетах військової підготовки) цивільних закладів вищої освіти, а не для курсантів вищих військових навчальних закладів, з урахуванням притаманних цьому формату обмежень навчального часу, неоднорідності мотивації контингенту та слабшої матеріально-технічної бази; уточнено зміст і структуру педагогічних умов готовності до

психологічної підтримки персоналу стосовно специфіки скороченої програми підготовки офіцера запасу; набула подальшого розвитку ідея зіставлення вітчизняного досвіду підготовки офіцерів запасу з міжнародним емпіричним доробком у сфері стресостійкості й психологічної готовності військовослужбовців і резервістів на матеріалі досліджень Литви, Швейцарії, Канади та США.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути безпосередньо використані військовими кафедрами та факультетами військової підготовки закладів вищої освіти України для вдосконалення чинних програм підготовки офіцерів запасу з організації психологічної підтримки персоналу; для розроблення навчально-методичних комплексів, кейс-банку типових професійних ситуацій і сценаріїв комплексних практичних занять та навчальних зборів; для підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників військових кафедр відповідно до вимог чинного професійного стандарту офіцера тактичного рівня; а також для розроблення діагностичного інструментарію – критеріїв, показників і рівневих шкал, – що дає змогу об'єктивно відстежувати динаміку сформованості готовності студентів упродовж навчання. Викладені підходи можуть бути адаптовані й для суміжних військово-облікових спеціальностей, підготовка за якими також здійснюється в умовах обмеженого навчального часу.

Методологія

Підготовка громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу здійснюється відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», постанов Кабінету Міністрів України, що регламентують порядок проведення такої підготовки, а також відомчих інструкцій Міністерства оборони та Міністерства освіти і науки України. Військова підготовка включається до освітньо-професійних програм ЗВО як окрема навчальна дисципліна і складається з теоретичного та практичного курсів, комплексних практичних занять з вивчення курсу первинної військово-професійної підготовки (після першого року навчання) та завершального навчального збору (після другого року навчання) [2, с. 163].

Змістовно-методологічні засади наповнення підготовки з організації психологічної підтримки персоналу як окремого напрямку професійної діяльності визначається професійним стандартом офіцера тактичного рівня військової освіти Збройних Сил України «Організація психологічної підтримки персоналу (психологічного забезпечення)» (ВОС 342000), який окреслює перелік трудових функцій, від організації соціально-психологічного діагностування особового складу до участі в заходах реадaptaції, реабілітації та реінтеграції військовослужбовців [7, с. 224-225]. Принциповим є те, що цей стандарт не диференціює вимоги залежно від того, у ВВНЗ чи на військовій кафедрі ЗВО пройдено відповідну підготовку, отже, педагогічна система підготовки офіцерів запасу повинна забезпечити досягнення тих самих компетентностей, але в істотно менш сприятливих організаційних умовах.

Саме ця розбіжність між єдиними кваліфікаційними вимогами й нерівними умовами їх досягнення є вихідною методологічною передумовою для обґрунтування педагогічних умов, розглянутих у подальших підрозділах статті.

Порівняно з курсантом ВВНЗ, який упродовж чотирьох-п'яти років перебуває в регламентованому військовому середовищі, студент військової кафедри ЗВО опановує військово-професійні компетентності за форматом «військового дня» – один навчальний день на тиждень протягом одного-двох років [2, с. 163]. За підрахунками дослідників, для збереження в пам'яті отриманої інформації їй необхідно якнайшвидше повторити: через дев'ять годин після отримання зберігається лише близько 30 % інформації, і подальше зниження цього показника має експоненційний характер [2, с. 165]. Це означає, що традиційний формат «військового дня» з тижневими перервами

між заняттями є суттєво менш ефективним для формування стійких практичних навичок, ніж формат навчальних зборів із щоденним зануренням у навчальний процес.

Другою суттєвою відмінністю є мотиваційна структура контингенту: частина студентів обирає військову підготовку не з метою подальшої професійної реалізації як офіцера, а для здобуття первинного військового звання «молодший лейтенант запасу» з інших міркувань [2, с. 162]. Це безпосередньо визначає глибину засвоєння дисциплін психолого-педагогічного блоку, які традиційно позиціонуються як вторинні відносно тактичної чи вогневої підготовки.

По-третє, матеріально-технічна база більшості військових навчальних підрозділів ЗВО (на відміну від ВВНЗ) істотно обмежена, що ускладнює використання сучасних засобів імітаційного моделювання кризових ситуацій, необхідних для формування практичних умінь з організації психологічної підтримки персоналу [2, с. 164-165]. Ці три чинники, стиснений час, неоднорідна мотивація та обмежені ресурси, визначають вихідні умови, у межах яких має вибудовуватися педагогічна система підготовки офіцера запасу з організації психологічної підтримки особового складу.

Результати. Спираючись на компонентну структуру готовності офіцера тактичного рівня до організації психологічної підтримки персоналу, обґрунтовану в педагогічній концепції І. Романюка (теоретичний, методологічний і технологічний аспекти) [7, с. 223–225], а також на висновок С. Морозова про те, що ефективність підготовки офіцера запасу забезпечується поєднанням змісту освіти, наближеного до майбутньої професійної діяльності, урахуванням індивідуальних особливостей студентів і готовністю викладачів військових кафедр до реалізації цих вимог [2, с. 165; 5], доцільно виокремити чотири педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів запасу до організації психологічної підтримки особового складу ввіреного підрозділу: мотиваційно-ціннісну, змістовно-технологічну, практико-орієнтовану та організаційно-методичну. Розглянемо кожну з них докладніше. Варто артикулювати, що запропонований поділ повністю узгоджується з поетапною моделлю формування готовності майбутніх офіцерів запасу до психологічного супроводу особового складу, обґрунтованою Я. Зорієм. Зазначена модель передбачає послідовну реалізацію мотиваційно-орієнтаційного, когнітивно-навчального, практично-діяльнісного та рефлексивно-корекційного етапів [15], що підтверджує обґрунтованість виокремлення саме чотирьох педагогічних умов.

Сутність **мотиваційно-ціннісної** умови полягає у формуванні в майбутнього офіцера запасу стійкої внутрішньої мотивації до виконання функцій, пов'язаних з організацією психологічної підтримки особового складу, попри обмежений час перебування студента у військовому середовищі та неоднорідність вихідної мотивації контингенту, про яку йшлося вище [2, с. 162].

Реалізація цієї умови передбачає, насамперед, раннє (починаючи з першого року навчання) занурення здобувачів освіти у професійний контекст діяльності офіцера з організації психологічної підтримки (психологічного забезпечення). Це забезпечується шляхом організації зустрічей із практикуючими фахівцями груп психологічного супроводу та відновлення, груп контролю бойового стресу, а також через аналіз узагальнених кейсів реальної професійної діяльності (знеособлених, із суворим дотриманням принципу конфіденційності). По-друге, це передбачає формування професійної ідентичності «офіцера гуманітарного спрямування» як самостійної управлінської спеціалізації, що є рівноцінною командній (командирській), а не розглядається як «додаткове навантаження» до основних посадових обов'язків [7, с. 224]. По-третє, важливим є врахування рекомендацій щодо застосування активних методів навчання під час групових занять на кафедрах (факультетах) підготовки

офіцерів запасу, які, на відміну від пасивних лекційних форм, сприяють глибшому особистісному залученню студента до змісту дисципліни [6].

Окремим механізмом реалізації мотиваційно-ціннісної умови є залучення зарубіжного досвіду підготовки офіцерів резерву. Зокрема, йдеться про практику країн-членів НАТО щодо ранньої професійної орієнтації та наставництва (менторства) з боку досвідчених офіцерів дійсної служби, що обґрунтовує доцільність адаптації цього підходу до вітчизняного освітньо-професійного простору. [1]. Труднощі впровадження цієї умови пов'язані передусім із дефіцитом часу для неформального спілкування студентів із практиками в межах формату «військового дня», а також з обмеженою кількістю офіцерів-психологів, здатних і мотивованих брати участь у такій роботі на волонтерських засадах.

Очікуваним результатом реалізації мотиваційно-ціннісної умови є усвідомлений, а не формальний вибір студентом військово-облікової спеціальності, пов'язаної з психологічною підтримкою персоналу, а також готовність застосовувати здобуті знання не лише у разі мобілізації, а й у процесі добровільної служби за контрактом.

Прикладом практичної реалізації зазначеної умови є запровадження інтерактивного формату «зустрічей із практикою» – щомісячних факультативних занять поза розкладом «військового дня». У межах таких заходів офіцери груп психологічного супроводу та відновлення діляться (в узагальненому вигляді, із дотриманням вимог щодо захисту персональних даних) досвідом організації психологічної підтримки особового складу в конкретних підрозділах. Зазначений формат не потребує виділення додаткового навчального часу в межах основної освітньої програми та є ресурсно ощадним для ВНП ЗВО, водночас суттєво підвищує рівень усвідомленості професійного вибору здобувачів освіти. [6].

Змістовно-технологічна умова передбачає оптимізацію змісту навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу (зокрема «Психологія кризових станів», «Організація психологічної підтримки персоналу», «Психологія лідерства військовослужбовців») з урахуванням стисненого навчального часу, притаманного формату підготовки офіцерів запасу, шляхом інтеграції міждисциплінарних зв'язків та застосування інноваційних освітніх технологій [7, с. 224-225]. Але, тут варто пам'ятати, що здійснення психологічної підтримки персоналу військового підрозділу це обов'язок не лише офіцера з організації психологічної підтримки (психологічного забезпечення), а й кожного командира підрозділу, особливо ланки – командир взводу (бойової групи), де в штатному розписі не передбачена посада офіцера-психолога.

Перший напрям реалізації – це кейс-технології та ситуаційне моделювання, які дають змогу за обмежений час опрацювати типові професійні ситуації (виявлення ознак гострої стресової реакції у військовослужбовця, первинна психологічна підтримка після бойового зіткнення, профілактика конфлікту в підрозділі) без необхідності багаторазового повторення в реальних умовах. Другий напрям – це елементи дистанційного навчання, які, за спостереженнями дослідників, дають змогу частково компенсувати обмеженість аудиторного часу шляхом самостійного опрацювання теоретичного матеріалу поза «військовим днем», вивільняючи аудиторний час для практичного відпрацювання навичок [2, с. 164]. Третій напрям – застосування рейтингової системи оцінювання успішності, що підвищує системність засвоєння матеріалу студентами в умовах, коли пропуск одного «військового дня» означає пропуск цілого тижневого модуля програми.

Окремої уваги потребує проблема, на яку вказує М. Кас'яненко: застосування сучасних інформаційних технологій і засобів імітаційного моделювання у військових навчальних підрозділах ЗВО (на відміну від ВВНЗ) поки не знайшло широкого практичного застосування через застарілу матеріально-технічну базу [2, с. 164]. З огляду

на це, реалізація змістовно-технологічної умови підготовки офіцерів запасу має базуватися на застосуванні альтернативних, менш ресурсомістких форм симуляційного навчання, зокрема рольових ігор, тренінгів із відпрацювання комунікативних навичок та аналізу відеореєстрів, в умовах обмеженого доступу до повноцінних тренажерних комплексів. Результатом реалізації цієї умови має стати здатність майбутнього офіцера запасу застосовувати теоретичні знання з психології кризових станів у структурованому алгоритмі дій, а не лише відтворювати їх на рівні означень і класифікацій.

Прикладом практичної реалізації змістовно-технологічної умови є побудова навчального модуля за принципом «перевернутого класу»: теоретичний матеріал (що охоплює сутнісну характеристику гострої реакції на стрес, класифікацію проявів дезадаптивної поведінки військовослужбовців, а також нормативно-правове підґрунтя здійснення заходів морально-психологічного забезпечення та психопрофілактики) виноситься на самостійне опрацювання через дистанційний курс, тоді як обмежений аудиторний час «військового дня» повністю відводиться на розбір кейсів і рольове відпрацювання алгоритму дій офіцера в змодельованій кризовій ситуації [2, с. 164]. Такий підхід дає змогу за того самого обсягу аудиторних годин досягти вищого рівня сформованості саме операційно-діяльнісного, а не лише когнітивного компонента готовності.

Сутність *практико-орієнтованої* умови полягає в максимальному наближенні практичної складової підготовки, комплексних практичних занять і навчальних зборів, до реальних умов діяльності підрозділу, зокрема, у відпрацюванні алгоритмів діагностування морально-психологічного стану особового складу, профілактики конфліктів і дезадаптивної поведінки, а також первинної психологічної підтримки в умовах бойового стресу [7, с. 225; 8]. Особливої уваги в межах цієї умови заслуговує фізичний компонент підготовки. Як доведено у дослідженні Я. Зорія, фізична підготовленість офіцера виступає самостійною детермінантою ефективності організації психологічної підтримки особового складу, оскільки високий рівень власної фізичної витривалості та стресостійкості безпосередньо зумовлює його здатність зберігати самовладання й ефективно надавати підтримку підлеглим у виснажливих умовах бойової обстановки [14]. Це означає, що програма практичної підготовки офіцера запасу з організації психологічної підтримки персоналу не повинна обмежуватися суто психологічними тренінгами, а має включати й фізичний компонент витривалості.

Аналіз досвіду підготовки офіцерів запасу підтверджує, що саме навчальний збір, а не формат «військового дня», є найбільш ефективною формою формування стійких практичних умінь, оскільки забезпечує щоденне, послідовне занурення в навчальний процес без тижневих перерв, які призводять до значних втрат засвоєної інформації [2, с. 165]. З огляду на це, змістовно-технологічний базис навчальних зборів для майбутніх офіцерів запасу за напрямом організації психологічної підтримки персоналу має передбачати не лише виконання загальновійськових вправ, а й імплементацію окремого циклу практичних занять із психологічної підготовки. Зазначений підхід концептуально узгоджується з методичними засадами, розробленими Головним управлінням морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України [9; 10].

Вагомим елементом зазначеної умови є імплементація накопиченого бойового досвіду підрозділів у процесі формування змістовно-практичного наповнення комплексних занять [2, с. 163]. Це передбачає залучення до освітнього процесу кадрових офіцерів із досвідом виконання бойових завдань, здатних не лише транслювати теоретичні знання, а й ретранслювати реальні практичні кейси щодо організації психологічної підтримки особового складу в екстремальних умовах бойової обстановки.

Труднощі реалізації практико-орієнтованої умови пов'язані з обмеженістю часу навчального збору (як правило, це завершальний, а не поточний етап підготовки, що

проводиться лише після другого року навчання) [2, с. 163], а також із зазначеною вище обмеженістю матеріально-технічної бази ВВП ЗВО.

Прикладом праксеологічного втілення цієї умови є імплементація до програми навчального збору окремого практичного дня, повністю присвяченого відпрацюванню комплексної ситуаційної вправи «Психологічна підтримка підрозділу після виконання завдання». У межах вправи здобувачі освіти, виконуючи обов'язки командирів взводів (відділень), опрацьовують змодельовану вхідну інформацію (наявність втрат, поранених, ознак бойового стресу в особового складу) та в умовах часового дефіциту реалізують алгоритм дій – від первинної оцінки морально-психологічного стану підрозділу до ініціювання фахової психологічної допомоги. Перебіг виконання завдання фіксується керівником за чітко розробленими критеріями, що забезпечує об'єктивізацію оцінювання рівня сформованості операційно-діяльнісного компонента готовності. [7, с. 226].

Організаційно-методична умова, на відміну від попередніх трьох, стосується не безпосередньо студента, а системи забезпечення освітнього процесу і передбачає (за С. Морозовим) досягнення готовності науково-педагогічних працівників військових кафедр у науково-методичному, теоретичному й практичному аспектах до реалізації вимог з підготовки офіцерів запасу до організації психологічної підтримки персоналу [5, 2, с. 165].

Ця умова охоплює декілька складників. По-перше, це уніфікацію кваліфікаційних характеристик, навчальних планів і програм військової підготовки, які на сьогодні істотно різняться за структурою та змістом у різних ВВП ЗВО навіть у межах однієї військово-облікової спеціальності [2, с. 165]. По-друге, це підвищення кваліфікації самих викладачів дисциплін психолого-педагогічного циклу з урахуванням сучасних вимог професійного стандарту офіцера тактичного рівня з організації психологічної підтримки персоналу (психологічного забезпечення) [7, с. 224]. По-третє, це методичне забезпечення індивідуалізації навчання, оскільки контингент студентів військових кафедр є неоднорідним за рівнем базової підготовки, віком і досвідом, що потребує диференційованого підходу до організації занять.

У сукупності реалізація організаційно-методичної умови формує системні передумови, необхідні для повноцінної імплементації трьох попередніх умов, а саме, мотиваційно-ціннісної, змістовно-технологічної та практико-орієнтованої. Зазначений взаємозв'язок зумовлений тим, що ефективність їх упровадження безпосередньо визначають рівень кваліфікації та методична майстерність викладацького складу.

Обговорення. Для оцінювання ефективності реалізації визначених педагогічних умов доцільно використовувати комплекс критеріїв, що відповідають виокремленим компонентам готовності [7, с. 223-226]: *мотиваційний критерій* (показники: стійкість професійної мотивації, усвідомленість вибору військово-облікової спеціальності); *когнітивний критерій* (показники: повнота й системність знань із психології кризових станів, нормативно-правової бази організації психологічної підтримки персоналу); *операційно-діяльнісний критерій* (показники: здатність застосовувати алгоритми діагностування морально-психологічного стану, навички проведення профілактичних заходів); *особистісно-рефлексивний критерій* (показники: здатність до самоаналізу власної готовності, психологічна стійкість у змодельованих стресових ситуаціях).

На основі визначених критеріїв виокремлюються рівні сформованості зазначеної готовності – низький, середній, достатній та високий, що повністю узгоджуються із загальноприйнятою у сучасному військово-педагогічному дискурсі практикою чотирирівневого оцінювання [3; 4; 7].

Запропонований комплекс педагогічних умов принципово відрізняється від моделей підготовки, розроблених для курсантів ВВНЗ, не за складом компонентів

готовності (він, по суті, збігається з компонентною структурою, обґрунтованою для кадрових офіцерів [7]), а за механізмами й темпом їх формування, які змушені враховувати стиснений навчальний час і обмежені ресурси військових кафедр ЗВО. У цьому полягає головна теоретична відмінність запропонованого підходу від наявних досліджень: якщо в дослідженнях, присвячених ВВНЗ, педагогічні умови переважно орієнтовані на поглиблення і диференціацію змісту підготовки, то для офіцерів запасу першочерговим завданням є компенсація дефіциту часу й ресурсів за рахунок інтенсифікації методів навчання.

Дискусійним залишається питання про те, чи можливо взагалі досягти в межах формату «військового дня» того самого рівня готовності до організації психологічної підтримки персоналу, який формується в курсантів ВВНЗ упродовж кількох років безперервного перебування у військовому середовищі. Автор помірковано поділяє оптимістичну концептуальну позицію М. Кас'яненка [2] та С. Морозова [5], згідно з якою абсолютна еквівалентність рівнів готовності є малоімовірною, проте цілеспрямована реалізація визначених педагогічних умов дає змогу забезпечити достатній (а не мінімальний формальний) рівень готовності. Зазначений рівень є цілком функціональним для ефективного виконання посадових обов'язків у мирний час і створює надійне підґрунтя для оперативної допідготовки у разі мобілізації чи вступу на військову службу за контрактом.

Окремій дискусії потребує питання доцільності централізації підготовки офіцерів запасу в регіональних навчально-методичних центрах при провідних ВВНЗ, на чому наголошують окремі дослідники з огляду на нерівномірність матеріально-технічної бази різних військових кафедр [2, с. 164]. Не заперечуємо раціональності такого підходу для окремих ресурсномістких військово-облікових спеціальностей, однак щодо підготовки з організації психологічної підтримки персоналу вважаємо збереження цієї підготовки безпосередньо в структурі цивільного ЗВО виправданим, оскільки це забезпечує тісніший зв'язок із дисциплінами психолого-педагогічного циклу цивільної спеціальності студента (психологія, соціальна робота, педагогіка), що є додатковим ресурсом для формування професійних компетентностей, недоступним у форматі централізованого військового навчального центру.

Висновки

Формування готовності майбутніх офіцерів запасу до організації психологічної підтримки особового складу підрозділу в умовах вітчизняного ЗВО потребує цільового педагогічного забезпечення, що враховує детермінанти скороченого формату військової підготовки, а саме: обмежений часовий ресурс освітнього процесу, специфічну мотиваційну неоднорідність контингенту здобувачів освіти та обмеженість матеріально-технічного забезпечення військово-навчальних підрозділів цивільних ЗВО порівняно з вищими військовими навчальними закладами.

Обґрунтовано й розкрито комплекс із чотирьох взаємопов'язаних педагогічних умов: мотиваційно-ціннісної, змістовно-технологічної, практико-орієнтованої та організаційно-методичної, системна реалізація яких дає змогу компенсувати часовий дефіцит навчального процесу й наблизити рівень готовності офіцерів запасу до вимог чинного професійного стандарту офіцера тактичного рівня з організації психологічної підтримки персоналу. Визначено відповідні критерії та показники, що слугують підґрунтям для подальшого діагностичного моніторингу рівня сформованості зазначеної готовності.

Перспективи подальших розвідок полягають в експериментальній перевірці ефективності обґрунтованих педагогічних умов на базі військово-навчальних підрозділів (кафедр військової підготовки) ЗВО України, а також у розробленні відповідного науково-методичного інструментарію (зокрема навчально-методичних

комплексів та банку ситуаційних кейсів типових професійних завдань) для їх послідовної практичної імплементації в освітній процес.

Список використаних джерел

1. Зорій Я. Військово-професійна підготовка майбутніх офіцерів запасу у провідних країнах світу. Освітній простір України. 2018. № 12. С. 91–98. DOI: 10.15330/esu.12.91-98. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/esu/article/download/3330/3803>
2. Кас'яненко М. Аналіз проблем професійної підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу. Social Development and Security. 2020. Т. 10, № 5. С. 161–168. DOI: 10.33445/sds. 2020.10.5.15. URL: <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/download/299/322>
3. Медвідь Ю. І. Удосконалення процесу підготовки офіцерів запасу в Україні як педагогічна проблема. Наука і освіта. 2017. № 2. С. 9–15. DOI: 10.24195/2414-4665-2017-2-2. URL: <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/articles/2017-2-doc/2017-2-st2>
4. Медвідь Ю. І. Формування готовності майбутніх офіцерів запасу до службово-бойової діяльності в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Глухів: Глухівський нац. пед. ун-т ім. О. Довженка, 2019. 240 с.
5. Морозов С. М. Педагогічні засади професійної підготовки офіцерів запасу у вищих навчальних закладах. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні та психологічні науки. 2013. № 1. С. 127–137.
6. Волошенко А. В. Застосування активних методів навчання під час проведення групових занять на кафедрах підготовки офіцерів запасу. Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія : Педагогічні та історичні науки. 2014. Вип. 121. С. 24–30.
7. Романюк І. М. Педагогічна концепція формування готовності офіцерів тактичного рівня освіти з організації психологічної підтримки персоналу (психологічного забезпечення). Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : «Педагогіка. Соціальна робота». 2026. Вип. 1(58). С. 221–227. DOI: 10.24144/2524-0609.2026.58.221-227. URL: <https://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/download/358919/344680>
8. Стасюк В. Морально-психологічний стан як складова збереження психологічного здоров'я військовослужбовців. Вісник Національного університету оборони України. 2025. № 1(83). С. 89–95. DOI: 10.33099/2617-6858-2025-83-1-89-95. URL: <https://visnyk.nuou.org.ua/article/view/317089>
9. Психологічна допомога військовослужбовцям : навч.-метод. посіб. / колектив авторів ; за заг. ред. В. І. Осьодла. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2021. 144 с.
10. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Корня Л. В. Психологічне вивчення особового складу Збройних Сил України : методичний посібник. Київ : ФОП Маслаков, 2019. 288 с.
11. Торчевський Р. В. Управлінська культура офіцерів Збройних Сил України в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. Вісник Національного університету оборони України. 2020. Вип. 2(55). С. 99–105.
12. Марценківський В. Т. Основні тенденції розвитку військової освіти. Вісник Національного університету оборони України. 2010. Вип. 4. С. 76–83.
13. Полтораки С. Т. Розвиток системи вищої військової освіти України та за кордоном: державно-управлінські аспекти. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 3. С. 70–73.

14. Зорій Я. Б. Фізична підготовленість офіцера як детермінанта ефективності психологічної підтримки особового складу ввіреного підрозділу. *International Scientific Periodical Journal «Modern Engineering and Innovative Technologies»*. 2026. Issue 43, Part 4. Art. 18. С. 196–207. DOI: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2026-43-04>

15. Зорій Я. Б. Педагогічні засади розвитку стресостійкості та готовності до психологічного супроводу особового складу в системі військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2026. № 27. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18895886>. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/1836>

16. Kanapeckaitė R., Bekesiene S., Bagdžiūnienė D. Reserve Soldiers' Psychological Resilience Impact to Sustainable Military Competences: On the Mediating Role of Psychological Skills (Effort, Self-Efficacy, Proactivity). *Sustainability*. 2022. Vol. 14, No. 11. Art. 6810. DOI: <https://doi.org/10.3390/su14116810>. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/11/6810>

17. Bekesiene S., Kanapeckaitė R., Smaliukienė R., Navickienė O., Meidutė-Kavaliauskienė I., Vaičaitienė R. Sustainable Reservists' Services: The Effect of Resilience on the Intention to Remain in the Active Military Reserve Using a Parallel Mediating Model. *Sustainability*. 2022. Vol. 14, No. 19. Art. 12048. DOI: <https://doi.org/10.3390/su141912048>. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/19/12048>

18. Zueger R., Niederhauser M., Utzinger C., Annen H., Ehlert U. Effects of Resilience Training on Mental, Emotional, and Physical Stress Outcomes in Military Officer Cadets. *Military Psychology*. 2023. Vol. 35, No. 6. P. 566–576. DOI: <https://doi.org/10.1080/08995605.2022.2139948>. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08995605.2022.2139948>

19. Forchuk C.A., Kocha I., Granek J.A., Dempster K.S., Younger W.A., Gargala D., Plouffe R.A., Bailey S., Guest K., Richardson J.D., Nazarov A. Optimizing Military Mental Health and Stress Resilience Training Through the Lens of Trainee Preferences: A Conjoint Analysis Approach. *Military Psychology*. 2024. Vol. 37, No. 3. P. 175–186. DOI: <https://doi.org/10.1080/08995605.2024.2324647>. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12026029/>

20. Peterson A.L., Moore B.A., Evans W.R., Young-McCaughan S., Blankenship A.E., Straud C.L., McLean C.S., Miller T.L., Meyer E.C., for the STRONG STAR Consortium. Enhancing Resiliency and Optimizing Readiness in Military Personnel Through Psychological Flexibility Training: Design and Methodology of a Randomized Controlled Trial. *Frontiers in Psychiatry*. 2024. Vol. 14. Art. 1299532. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.1299532>. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychiatry/articles/10.3389/fpsy.2023.1299532/full>

References

1. Zoriy, Ya. (2018). Viiskovo-profesiina pidhotovka maibutnikh ofitseriv zapasu u providnykh krainakh svitu [Military-professional training of future reserve officers in the world's leading countries]. *Osvitnii prostir Ukrainy*, 12, 91–98. <https://doi.org/10.15330/esu.12.91-98> [in Ukrainian].

2. Kasianenko, M. (2020). Analiz problem profesiinoi pidhotovky hromadian Ukrainy za prohramoiu pidhotovky ofitseriv zapasu [Analysis of professional training problems for citizens of Ukraine according to the reserve officers training program]. *Social Development and Security*, 10(5), 161–168. <https://doi.org/10.33445/sds.2020.10.5.15> [in Ukrainian].

3. Medvid, Yu. I. (2017). Udoskonalennia protsesu pidhotovky ofitseriv zapasu v Ukraini yak pedahohichna problema [Improving the process of training reserve officers in Ukraine as a pedagogical problem]. *Nauka i osvita*, 2, 9–15. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-2-2> [in Ukrainian].

4. Medvid, Yu. I. (2019). Formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv zapasu do sluzhbovo-boiovoi diialnosti v protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of the readiness of future reserve officers for combat service activities in the process of professional training] [Unpublished doctoral dissertation]. Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University. [in Ukrainian].

5. Morozov, S. M. (2013). Pedahohichni zasady profesiinoi pidhotovky ofitseriv zapasu u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Pedagogical principles of professional training of reserve officers in higher education institutions]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: Pedahohichni ta psykhologichni nauky, 1, 127–137. [in Ukrainian].

6. Voloshenko, A. V. (2014). Zastosuvannia aktyvnykh metodiv navchannia pid chas provedennia hrupovykh zaniat na kafedrah pidhotovky ofitseriv zapasu [Application of active learning methods during group classes at reserve officer training departments]. Naukovi zapysky Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M.P. Drahomanova. Serii: Pedahohichni ta istorychni nauky, 121, 24–30. [in Ukrainian].

7. Romaniuk, I. M. (2026). Pedahohichna kontseptsii formuvannia hotovnosti ofitseriv taktychnoho rivnia osvity z orhanizatsii psykhologichnoi pidtrymky personalu (psykhologichnoho zabezpechennia) [Pedagogical concept of forming the readiness of tactical-level officers in organizing psychological support for personnel]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota», 1(58), 221–227. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2026.58.221-227> [in Ukrainian].

8. Stasiuk, V. (2025). Moralno-psykhologichni stan yak skladova zberezhennia psykhologichnoho zdorovia viiskovosluzhbovtziv [Moral and psychological state as a component of preserving the psychological health of servicemen]. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy, 1(83), 89–95. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2025-83-1-89-95> [in Ukrainian].

9. Osodlo, V. I. (Ed.). (2021). Psykhologichna dopomoha viiskovosluzhbovtsiam [Psychological assistance to servicemen]. NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho. [in Ukrainian].

10. Kokun, O. M., Ahaiev, N. A., Pishko, I. O., Lozinska, N. S., & Kornia, L. V. (2019). Psykhologichne vyvchennia osobovoho skladu Zbroinykh Syl Ukrainy [Psychological study of the personnel of the Armed Forces of Ukraine]. FOP Maslakov. [in Ukrainian].

11. Torchevskiy, R. V. (2020). Upravlinska kultura ofitseriv zbroinykh syl Ukrainy v suchasnykh psykhologo-pedahohichnykh doslidzhenniakh [Management culture of officers of the Armed Forces of Ukraine in modern psychological and pedagogical research]. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy, 2(55), 99–105. [in Ukrainian].

12. Martsenkivskiy, V. T. (2010). Osnovni tendentsii rozvytku viiskovoi osvity [Main trends in the development of military education]. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy, 4, 76–83. [in Ukrainian].

13. Poltorak, S. T. (2016). Rozvytok systemy vyshchoi viiskovoi osvity Ukrainy ta za kordonom: derzhavno-upravlinski aspekty [Development of the higher military education system of Ukraine and abroad: state-administrative aspects]. Investytsii: praktyka ta dosvid, 3, 70–73. [in Ukrainian].

14. Zoriy, Ya. B. (2026). Fizychna pidhotovlenist ofitsera yak determinanta efektyvnosti psykhologichnoi pidtrymky osobovoho skladu vvirenoho pidrozdilu [Physical fitness of an officer as a determinant of the effectiveness of psychological support for personnel of the entrusted unit]. International Scientific Periodical Journal «Modern Engineering and Innovative Technologies», 43(4), Art. 18, 196–207. <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2026-43-04> [in Ukrainian].

15. Zoriy, Ya. (2026). Pedahohichni zasady rozvytku stresostiikosti ta hotovnosti do psykhologichnoho suprovodu osobovoho skladu v systemi viiskovo-profesiinoi pidhotovky

maibutnikh ofitseriv zapasu [Pedagogical foundations for developing stress resilience and readiness for psychological support of personnel in the system of military-professional training of future reserve officers]. *Pedahohichna Akademiia: naukovі zapysky*, 27. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18895886> [in Ukrainian].

16. Kanapeckaitė, R., Bekesiene, S., & Bagdžiūnienė, D. (2022). Reserve soldiers' psychological resilience impact to sustainable military competences: On the mediating role of psychological skills (effort, self-efficacy, proactivity). *Sustainability*, 14(11), 6810. <https://doi.org/10.3390/su14116810> [in English].

17. Bekesiene, S., Kanapeckaitė, R., Smaliukienė, R., Navickienė, O., Meidutė-Kavaliauskienė, I., & Vaičaitienė, R. (2022). Sustainable reservists' services: The effect of resilience on the intention to remain in the active military reserve using a parallel mediating model. *Sustainability*, 14(19), 12048. <https://doi.org/10.3390/su141912048> [in English].

18. Zueger, R., Niederhauser, M., Utzinger, C., Annen, H., & Ehlert, U. (2023). Effects of resilience training on mental, emotional, and physical stress outcomes in military officer cadets. *Military Psychology*, 35(6), 566–576. <https://doi.org/10.1080/08995605.2022.2139948> [in English].

19. Forchuk, C. A., Kocha, I., Granek, J. A., Dempster, K. S., Younger, W. A., Gargala, D., Plouffe, R. A., Bailey, S., Guest, K., Richardson, J. D., & Nazarov, A. (2024). Optimizing military mental health and stress resilience training through the lens of trainee preferences: A conjoint analysis approach. *Military Psychology*, 37(3), 175–186. <https://doi.org/10.1080/08995605.2024.2324647> [in English].

20. Peterson, A. L., Moore, B. A., Evans, W. R., Young-McCaughan, S., Blankenship, A. E., Straud, C. L., McLean, C. S., Miller, T. L., & Meyer, E. C., for the STRONG STAR Consortium. (2024). Enhancing resiliency and optimizing readiness in military personnel through psychological flexibility training: Design and methodology of a randomized controlled trial. *Frontiers in Psychiatry*, 14, Article 1299532. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2023.1299532> [in English].